

BÜVEYHİLER'İN BAĞDAT HÂKİMİYETİ
(334/945 – 447/1055)

Edip AKYOL *

Öz

Her devletin tarihte oynadığı bir rol vardır. Yaşadıkları, hüküm sürdükleri zaman ve coğrafyada az veya çok tarihin oluşumuna tesir etmişler ve bu çerçevede de tarihe mâl olmuşlardır. Bu devletlerden birisi de Büveyhîler'dir. Büveyhîler denince genelde, Halifelere ve Sünni Müslümanlara baskı uygulayıp "Hilafeti" Fatımilere devretmeye çalışmış olmalarından dolayı, Abbasi imparatorluğunda açılmış bir kara sayfa olarak anlatılır. Bu makalede; Abbasi tarihinde 334/945 – 447/1055 yüz on yıllık dönemde hâkimiyet kuran ve bölgedeki iktidar boşluğundan istifade edip yeni bir güç olarak ortaya çıkan Deylem asıllı Şii Büveyhîler'in, Bağdat hâkimiyeti, bütün siyasi ve askeri otoritelerini ellerinden aldıkları, Abbasi Halifeleri üzerindeki etkileri ve Selçuklular tarafından Bağdat hâkimiyetlerine son verilmesi kısaca anlatılacaktır.

THE DOMINATION OF BAGHDAD BY THE BUWAYHIDS**Abstract**

Every state has a role in history. They have influenced the formation of history more or less in the time they lived, the time they were judged, and the geography, and they became a part of this framework. One of these states was the Buwayhids. Generally the Buwayhids are described as a black page opened in the Abbasi empire because they have tried to transfer the "Caliphate" to the Fatimids by imposing pressure on the Abbasid Caliph and Sunni Muslims. In this article, I will briefly explain History's Buwayhids who daminated on The Sunni Caliphate in Abbasids period and controlled all political and military forces. **Buwayhids**, also known as Buyyids, who ruled in Baghdad from the mid-tenth to the mid-eleventh century, (334/945 – 447/1055) dominating the Abbasid Caliph until the arrival of the Seljuks.

Giriş

Büveyhîler 932-1062 yılları arasında İran ve Irak'ta hüküm süren Deylem asıllı bir hanedandır. Abbasi tarihinde 334/945 – 447/1055 yüz on yıllık dönemde hâkimiyet kuran ve bölgedeki iktidar boşluğundan istifade edip yeni bir güç olarak ortaya çıkan Büveyhîler, adını Sâsâni Hükümdarı Behram-ı Gur'un soyundan olduğu rivayet edilen Büveyh (Bûye) b. Fenna (penah) Hüsrev'den alır. Zettersten ise onların soyunun Sâsâni Kısrası Behram-ı Gur'a ait olmayıp ancak onun büyük veziri Mihr Narsî'ye dayandığını

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Anabilim Dalı, DİB Balıkesir/Edremit İlçe Müftülüğü, Murakıp.

iddia etmiştir.¹ Bazı tarihçiler onların siyâhî asıllı olduğunu kabul eder. Bir grup tarihçi de onları Araplar'dan Benû Dabbe'ye nispet ederler.²

Büveyhîler, aslen Hazar Denizi'nin Güney-Batı kıyıları ile Kuzey İran bölgelerini kapsayan, küçük ve dağlık bir yer olan "Deylem" bölgesinden çıkmış bir ailedir. Buna nispetle "Deylemîler" diye de isimlendirilirler. Önceleri Mecusi ve Putperest olan Deylemliler, uzun zaman Müslümanlığa direndikten sonra, ancak IV/X. asra doğru Ali evladından Hasan el-Utrûş'un gayretleriyle³ İslam'a girmiş ve Şia'nın Zeydiyye kolunu benimsemişlerdir. Mensup oldukları Deylemliler gibi Şîî olan Büveyhîler, mahalli hânedanlar içinde, iki açıdan şaşırtıcı bir başarı elde etmişlerdir. Birincisi; onların Abbasî topraklarında mahalli hanedanlar kurulma sürecini tamamlayarak hilafet merkezi Bağdat'ı ele geçirmeleri, ikincisi; Şîî bir hânedan olarak, Sünnî Abbasî halifesini denetimlerine almalarıdır.⁴

Büveyhîler Fars ve Huzistân, Kirman, Cibâl ve Irak olmak üzere dört ayrı bölgede hüküm sürmekle birlikte⁵, aralarında bu geniş ülkenin nasıl yönetileceği konusunda ihtilafa düşen üç kardeş, İmâdü'd-Devle, Adûdü'd-Devle ve Muizzü'd-Devle⁶, yönetimi kendi aralarında paylaşarak bölgeyi hâkimiyetleri altına aldılar. Kardeşlerden İmâdü'd-Devle'nin merkezi Şiraz, Adûdü'd-Devle'nin merkezi Bağdat ve Muizzü'd-Devle'nin merkezi ise Rey idi. Yönetimi aralarında paylaşan bu üçlü, birbirlerine destek olup güçlerini arttıracaklarına kendi aralarında iktidar mücadelesine giriştiler.⁷

Abbasi Hilafetinin IV-V / X-XI Yüzyıllardaki Durumu

Abbasîlerin ilk yüzyılı içerisinde Bağdat'ta kuvvetli bir yönetim mevcuttu. Daha sonraki dönemlerinde ise merkezi yönetim ortadan kalkmıştı. Yani artık halifenin

¹ K. V. Zettersten, "Büveyhîler", İ.A., İstanbul 1961, II/843

² Bu konuda farklı görüşler için bkz. Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi (Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal)*, Terc. Komisyon, İstanbul 1985, s. 389; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul, 1987, V/509. Ağırakça, Ahmet. "Büveyhîler Devrinde Türk Kumandanları", Belleten, sayı: 206-208, Cilt: 53, Ankara, 1989, s. 608; Seyfullah Korkmaz, "Irak Büveyhîleri Dönemi Paraları ve Bunların Tarihi değeri", Erciyes Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 8, Yıl:1999, s. 325.

³Merçil, Erdoğan. "Büveyhîler" DİA, İst. 1992, VI /496.

⁴Ahmet Güner, "Büveyhîler Dönemi Çok Sessizlik", Dokuz Eylül Ünv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: XII, İzmir, 1999, s. 48.

⁵ Yusuf el-Iş, *Tarihü'l-Asri'l-Hilafeti'l-Abbasîyye*, Dımaşk, 1982, s. 197; Merçil, s. 497; Yetkin, Şerare. "Abbasîler" DİA, İstanbul, 1988, I/ 35

⁶ El-Iş, s. 189.

⁷ Mahmut Şakir, *et-Tarihu'l- İslâmiyye*, by.y., 1991, VI/149.

otoritesi bütün vilayetlere geçmiyordu. Bu durum Bağdat'ta bağımsızlık hareketlerini ortaya çıkarmış, aynı zamanda Abbasî Hilafeti müstakil hanedanlıklara ayrılmıştı. Halife'ye artık sadece ismen saygı gösteriyorlardı (Onların saygıları da hutbelerde halifenin isminin okunması ve paralara isminin yazılması şeklindeydi). Halife adına bölgeyi idare ediyor ve halifeye her yıl vergilerini veriyorlardı. Bunlardan ayrı olarak, başında da merkezde mevalinin müstakil ordusu vardı. Vilayette halifeden tamamen bağımsız hareket ediyorlardı.⁸

Halife'nin elinde kalan yetki ve kudreti o derece azalmıştı ki başkentte bile zorlukla hissedilir hale gelmişti.⁹ Halife'nin siyasi gücünün azalmasına karşılık, yetkilerinde “dini” açıdan bir güçlenme söz konusuydu.¹⁰ Abbasî Halifesi sadece Irak'ta kendisinden yardım beklenen bir durumda kalmıştı. Bununla birlikte, İslam âleminin geri kalan yerlerinde, hanedanlıkların kendilerini kabul ettirmek ve meşruiyetlerini sağlamak için halifenin nüfuzu gerekliydi.¹¹

IV/X. asrın sonlarında ve V/XI. asrın başlarında, Abbasî Halifesi için şuna-buna unvan tevcihinden başka yapılacak bir iş kalmamış gibiydi.¹² Hilafet merkezinin git gide güç kaybettiği bu dönem için P. K. Hitti “ *Artık çökmekte olan Halifelik Devleti'nin bu iki asırlık tarihi, hiçbir kuvvet ve kudrete sahip olmaksızın iş başına gelen ve geride hiçbir üzüntü ve keder bırakmaksızın mezara giden itibâri (nominal) devlet başkanlarının silik suretleri ile doludur*”¹³ der.

Bununla birlikte, Gerek Müstekfî, gerekse Mutî zamanında bu halifelerin, saray duvarlarını bile aşamayan yetkilerine bakarak, sadece adı kalmış olan Abbasî imparatorluğunun bu çağını küçümsemek doğru olmaz. Çünkü bu dönemdeki çok seslilik farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Büveyhîler'in bilim ve fenne karşı gösterdikleri kuvvetli ilgi bu devirde yetişen büyük kişilerde açık olarak görülmektedir. Her ne kadar bu dönem Abbasî imparatorluğunda kara bir sayfa olarak görünse de aslında İslam medeniyetinin bilim ve kültür alanında had safhaya ulaştığı bir gerçektir. Nitekim Adam Mez “*Onuncu Yüz Yılda İslam Medeniyeti*” adlı eserinde bu dönemi “İslam Rönesans”ı olarak nitelendirmektedir.

⁸Watt, Watt Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, Çev: E.Ruhi Fırlalı, Ankara, 1981s. 317.

⁹Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev: Salih Tuğ, İstanbul, 1980, III/763.

¹⁰Watt, s. 320.

¹¹Said Abdulfettah Aşûr, *Tarihu'l-İslâm ve Hadaratih*, Kahire, 1987, s. 466.

¹²Hitti, s. 735; İsmail Hâmi Danişmend, *Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu?*, Konya, 1978, s. 230.

¹³Hitti, III/735

Büveyhiler'in Bağdat'ı Ele Geçirmesi (334/945)

Merkezi yönetimin ortadan kalkması Bağdat'ta bağımsızlık hareketlerini ortaya çıkarmış ve Bağdat'a dıştan yapılan müdahaleler sonucunda, Abbasî Hilafeti müstakil hanedanlıklara ayrılmıştı. IV/X. asrın ilk yarısında Kuzey İran'da yaşayan Fars kökenli Deylemliler'den Merdavic b. Ziyâr'ın emrinde ve ordusunda yer alan Ebû Şücâ' Büveyh, mevcut iktidarı ele geçirmek için işe sarıldı.¹⁴ İlk önce Ehl-i beyt nesli ile Sâmânoğulları'nın savaşlarına iştirak ederek kendisine bir pay çıkardı. Kısa bir zaman sonra durumunu kuvvetlendirdi.¹⁵ Daha sonra Ebû Şüca' Büveyh'in üç oğlu Ali (İmadü'd-Devle), Hasan (Rüknü'd-Devle) ve Ahmet (Muizzü'd-Devle) kısa zamanda Ziyârilere'in ordusunda büyük etkinliğe sahip oldular. Merdavic'in bu üç kardeşten Ali'yi Kerec Vâliliğine tayin etmesinden sonra, Ali, Isfahan ve Fars bölgelerini Abbasîler'den alarak merkezi Şiraz olan bir hânedanlık kurdu. Onun kardeşleri olan Hasan ve Ahmet ise, Cibâl, Huzistân ve Kirman çevresini ele geçirip bağımsız birer yönetim kurdular.¹⁶ Bunlardan Rüknu'd-Devle, Acem Irak'ı da denilen İran'ın Cibâl bölgesini, 331/942-43'te hâkimiyetine alarak, merkezi Rey şehri olan, Rey ve Cibâl Büveyhî hanedanını kurmuştur. Fakat üçüncü kardeş Muizzü'd-Devle Abbasî Tarihinde yeni bir devri açacak olan bir adımla 334/945-46 yılında Bağdat'ı ele geçirerek Büveyhîler'in Irak Şubesini tesis etmiştir.¹⁷

Muizzü'd-Devle'nin, Sünnî Abbasî Halifesinin başşehrine Büveyhî bayrağını dikmesi, artık neredeyse maddi hiçbir kudreti kalmamış olan Abbasî halifesinin bir Şîî emirin denetimine girmesi gibi oldukça tuhaf gözükken bir gelişmeye işaret etmekle kalmamış, aynı zamanda, en azından görünüşte, Şîî zümrelere, Abbasî Hilafeti'nin yerine bir Şîî hilafet tesis etmek gibi birkaç asır boyunca sürdürdükleri bir amacı gerçekleştirme fırsatının doğduğu ümidini de vermiştir. Fakat hemen söylemek gerekir ki, Muizzü'd-Devle, bir Şîî olarak dinen meşruluğuna inanmasa bile, Abbasî hilafetini ilga etmemiş ve onun devamına izin vermiştir. Böylece tabir yerindeyse, Şîî Büveyhî Hanedanı ile Sünnî Abbasî Hilafeti arasında bir uzlaşma ortaya çıkmıştır. Bu uzlaşma ile Abbasî – Büveyhî topraklarında İslam inancının farklı iki yorumu ve iki ayrı

¹⁴ Ağırakça, s. 608-609; Merçil, "Büveyhîler", DİA, VI/497; Güner, s. 48-49.

¹⁵ Mevdudi, s. 23.

¹⁶ Mevdudi, s. 24; Ağırakça, s. 608-609; Merçil, s. 497; Güner, s. 48-49.

¹⁷ Mevdudi, s. 24; Güner, s. 49.

mezhebine mensup güçler, tarihte ilk defa olmak üzere işbaşında bulunmuş ve en tepe noktada bir “çok seslilik”i temsil etmiş olmaktadır.¹⁸

Böylece Sünnî olan tebaalarının çoğunun gözünde Büveyhîler’in hâkimiyeti yasal bir karaktere sahip olmuş, aynı zamanda yabancı güçlerin de Büveyhîler’e saygısı artmıştı. Büveyhîler’in en tehlikeli muhalifleri doğudaki Sâmanoğulları idi. Sâmanoğulları’nın Büveyhîler’in aksine bilinçli olarak muhafazakâr bir Sünnî politikası takip etmeleri, batıya doğru yayılmalarının devam etmesi için Büveyhîler’e mükemmel bir bahane sağlamıştı. Bu iki hanedan arasında sınır bölgelerinde devam eden mücadeleler, Büveyhîler’in daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak siyasetlerini etkileyecekti. V/XI. Yüzyılda Gazneliler, daha sonra ise Selçuklular onlara işte bu cepheden saldıracak ve nihayet Büveyhî Devleti bu saldırılar sonucunda önce küçülecek, sonra da tamamen oradan kalkacaktır.¹⁹

Halifelerin Etkisiz Hale Getirilmesi

319–20/931-32 yıllarında Abbasî imparatorluğu sınırlarına her yönden Bizanslılar’ın saldırıları başlamıştı. Halife bu düşman akınları ile uğraşacağı yerde, Muizzü’l-Devle aleyhinde bazı tertiplere başvurunca O, halifeyi tahtından indirip gözlerini oydu ve Muktedir’in oğullarından Ebû’l-Kasım’ı Mutî (334–363/946–974) adıyla halife yaptı.²⁰ Böylece Büveyhîler, Abbasî Hilafeti üzerinde baskı kurmaya başladılar. Devlet ve saltanat, Mütteki’nin ve Müstekfi’nin ilk günlerinde Abbasîler’in elinden çıkarak Büveyhî sultanlarının eline geçmişti. Abbasî halifesinin elinde kalan sadece dini/itikaî nüfuzdu.²¹ Buna binaen Hutbede temsilen ismi okunuyor ve paralar üzerinde adı geçiyordu. Halifeye İslam lideri gözüyle bakan Büveyhîler, törenlerde ona saygı gösterisinde bulunarak önüne de dini saltanatının bir te’kidi olarak Hz. Osman (r.a.)’ın mushafını koyuyorlardı.²² Tek kelimeyle, Halife saygı duyulan bir din adamından farksızdı ve siyasi ilişkilerin tümü Emirü’l-Ümerâ’nın elinde bulunuyordu.²³

Abbasî Hilafeti’nin Büveyhîler döneminde zayıf düşmesi, sadece halifelerin şahsi zaaflarına ve kendilerini bir tarafa iterek yönetimi ellerine geçiren Büveyhîler ile

¹⁸ Güner, s. 49.

¹⁹ D.G.B.İ.T., V/510.

²⁰ Hitti, III/741, Bahriye Üçok, *İslam Tarihi (Emeviler-Abbasîler)*, Ankara, 1979, s. 130.

²¹ Hasan, *İslam Tarihi*, IV/173; Hasan, *En-Nuzumu’l-İslâmiyye*, Kahire, 1970, s. 82.

²² Hasan, a.g.e., s. 82.

²³ Subhi es-Salih, *İslam Mezhepleri ve Müesseseleri*, Çev: İbrahim Sarmış, İstanbul, 1981, s. 208.

mücadelelerine bağlı değildir. Aynı zamanda halifelerin Büveyhî sultanlarına, “Tacül-Mille”, “Ziyâü'l-Mülk”, “Gıyâsü'l-Ümme” gibi kendi heybetlerini azaltıp onların şanını yücelten unvanlar vermeleri de etkili olmuştur. Abbasî halifeleri hükümdarlara verdikleri unvanlarda aşırı gitmişlerdir.²⁴ Büveyhîler döneminde, hilafetin zayıf düşmesine rağmen, Abbasî halifeleri, veliahtlığa kendi oğullarını tayin etmeye devam ettiler. Ne var ki, Büveyhîler kendi çıkarlarına uygun düşmediği takdirde bu prensibi dikkate almıyorlardı. Halifeler oğullarını parlak bir törenle veliaht tayin etmeye çok ihtimam gösteriyorlardı.²⁵ Şîi olan Büveyhîler Abbasîler'in hilafete en ufak haklarının olmadığını söylüyorlardı. Çünkü bir başka Şîi devlet olan Fatımîlerin tahrikiyle hilafetin asıl sahiplerinin Fatımîler olduğunu, Abbasîlerin onlardan gasp ettiklerini düşünüyorlardı.²⁶ Halifeler, Büveyhî yöneticiler tarafından tayin veya azledilirken yürütme yetkilileri de halkın gözü önünde halife tarafından Büveyhî olan Emirü'l-Ümerâ'ya devredilirdi. Hatta Büveyhîler hutbe ve paralarda Halife'nin ismi yanında kendi isimlerinin de anılmasında ısrar ettiler.²⁷ Bu hanedan Şîi akidesini kabul etmekle beraber, Sünnî olan Abbasî Halifeliği'nin siyasi sebeplerden dolayı, devam etmesine ses çıkarmıyordu. Çünkü onlar Halifeliğin devamını gerek kendi hâkimiyet sahalarında, gerekse bölgeleri dışında kendi lehlerine kullanma düşüncesindeydi. Ayrıca halifeliği kendi kontrolleri altında bulundurmakla hem devlet içindeki Sünnîler hem de diğer Müslüman devletler nezdinde itibar göreceklerdi.²⁸ Yani Büveyhîler, Abbasî Hilafeti'ne karşı sert davranmakla beraber, siyasi olarak hilâfetten yararlandıkları için hilâfeti yıkacak biçimde katı bir Şîi anlayışı benimsememişlerdi.

Mamafih, IV/X. yüzyılda Abbasî halifelerinin her türlü kuvvet ve kudreti kaybettikleri devirlerde, Kuzey Afrika'da ve Mısır'da bir Şîi devlet kuran ve daha sonra Suriye'yi de hâkimiyetleri altına alan Fatımîler (298–567/910–1171), Abbasîlerle dini ve siyasi nüfuz konusunda çatışmakla birlikte Şîiliği ve mezhep mücadelelerini bütün kuvvetleriyle tahrik ediyordu.²⁹ Fatımîler büyük bir dini hareket olan İsmailiyye Şiası'nın temsilcileri idi. Nitekim gâsıp diye itham ettikleri Sünnî Abbasî halifelerinin

²⁴ Hasan, IV/176.

²⁵ Hasan, IV/177.

²⁶ Bernard Lewis, “Doğuda Hilafetin Çöküşü (Mısır ve Suriye Fatimi Hilafetinin sonuna kadar)” Çev: Hamdi Aktaş, İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti, İstanbul, 1989, I/192.

²⁷ Es-Salih, s.207.

²⁸ Merçil, s. 497.

²⁹ M.Şemsettin, Günaltay, “Selçuklular'ın Horasan'a İndikleri Zaman İslam Dünyasının Siyasal-Sosyal-Ekonomik ve Dini Durumu” Belleten, Ankara, 1943, sayı: 25, VII/ 87.

hâkimiyetini sözle bile kabul etmeye tahammülleri yoktu. İddialarına göre soy ve ilahi tercih nedeniyle, İslam hilafetinin gerçek varisleri sadece kendileriydi.³⁰

Bu Dönemdeki Entelektüel Hayat

Büveyhîler'in diğer birçok hânedan ile birlikte iktidarda bulunduğu IV-V/X-XI. asırlar, bir yönüyle İslam coğrafyasının siyasi açıdan parçalanıp değişik mahalli hanedanlara bölündüğü ve birçok sosyal huzursuzluğun yaşandığı bir dönem olsa da, kültürel açıdan İslam kültür ve medeniyetinin oluşum sürecini tamamlayarak en yüksek seviyesine ulaştığı bir dönem olarak kabul edilir. Bu asırlar kimilerince "İslam medeniyetinin altın çağı", kimilerine göre de "İslam Rönesansı"nın gerçekleştiği bir devir olarak değerlendirilir.³¹ İslam coğrafyasının farklı siyasi hanedanlara bölünmesi düşünce, ilim ve kültür hayatının gelişmesine bir zarar vermemiş, aksine ona yeni imkân ve fırsatlar sunmuştur. Birbirine rakip İslam hânedanlarının kurulması, yeni siyasi merkezler ortaya çıkarmış ve rakip hükümdarlar arasında ilim ve kültürü himaye etmede de bir yarışa neden olmuştur. Bu da din bilginleri, bilim adamları, filozoflar, edip ve şairler için geniş bir hareket sahası ortaya çıkarmıştır.³² Büveyhîler'in bilim ve fenne karşı gösterdikleri kuvvetli ilgi bu devirde yetişen büyük kişilerde açık olarak görülmektedir. Meselâ; çok değerli bir tarihçi olan Mes'ûdi, büyük bilgin, filozof, tabip ve mûsîki bilgini olan Fârâbî, şâir Mütenebbî, çok zengin bir Şiîr hazinesi olduğu kadar, bir tarih kaynağını da teşkil eden Kitabü'l-Eğâni'nin sahibi Ebü'l-Ferec el-İsfahâni ve daha birçok şâir, bilge ve fâkihler hep Büveyhîler'in koruyuculuğunda yükselme olanağı bulmuş kimselerdir.³³

Büveyhî Hâkimiyetinin Sona Ermesi

Abbasî Halifesi Kâim Bi-Emrillah, Bağdat'ta Büveyhîler'in ve Türk askeri komutanı Arslan Besâsirî'nin baskısıyla, içine düştükleri maddi sefaletten şikâyetçiydi. Ayrıca Arslan Besâsirî'nin Mısır Fatımî Devleti ile irtibata geçmesi bardağı taşıran son damla oldu. Abbasî Halifesi (o sırada Rey'de bulunan) Tuğrul Bey'e elçi göndererek

³⁰Lewis, *Doğuda Hilafetin Çöküşü* I/192.

³¹ Güner, "Büveyhî Devlet Adamlarının Kitaba İlgileri ve Kütüphaneleri", D.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, İzmir, 2001, XIII. s. 36; Adam Mez, "Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti" adlı çalışmasında da bu dönemi "İslam'ın Rönesansı" olarak nitelendirmektedir. Çev: Salih Şaban, İstanbul, 2000, s. 7.

³² Güner, s. 36.

³³ Üçok, s.130.

ısrarla Bağdat'a davet etti ve içinde buldukları bu güç durumdan kendilerini kurtarmasını istedi (444/1052).³⁴

Daha sonra Abbasî halifesi Kâim bi-Emrillah, davetine cevap veren Tuğrul Bey'i "Müslümanların Hükümdarı" ilan ettikten sonra Bağdat'ta Cuma hutbesini onun adına okuttu. Tuğrul Bey 1055'te (hac yollarının güvenliğini sağlamak için geldiğini söyleyerek) Irak'a, yani halifenin hüküm sürdüğü bölgeye girdi. Halifenin Daveti üzere Bağdat'a gelen Tuğrul Bey, Büveyhî hükümdarı Meliku'r-Rahim'i etkisiz hale getirmesiyle birlikte Büveyhî Devleti'nin Bağdat'taki 110 yıllık hâkimiyetine son verdi.³⁵

Sonuç

Bu dönemde İslam Dünyası büyük bir bunalım ve kargaşa içindeydi. Bağdat'ta bulunan Abbasî halifesi Sünnî İslam Dünyası'nın en büyük lideriydi. Ama Abbasî İmparatoru olarak siyasi ve askeri gücünü kaybetmişti. Abbasi tarihinde 334/945 – 447/1055 yüz on yıllık dönemde hâkimiyet kuran ve bölgedeki iktidar boşluğundan istifade edip yeni bir güç olarak ortaya çıkan Büveyhîler, halifeleri bir kukla haline getirmiş ve bütün siyasi ve askeri otoritelerini ellerinden almışlardı. Bununla birlikte, Büveyhîler merkezi hükümetin meşruiyet kaynağı ve dini lideri olarak Abbasî Halifeleri'ni başta tutmuş, ancak istediklerini hiçbir zorlukla karşılaşmadan halifeye yaptırıyorlardı. Artık Bağdat İslam dünyasının bir merkezi olmaktan çıkmıştı.

Büveyhîler Mısır'a hâkim olan Şîh Fâtımî halifelerini din ve devlet lideri olarak tanıyor, fakat buldukları bölgede Sünnî Müslümanlar çoğunlukta olduğu için Bağdat Halifesini ortadan kaldırmaktan da çekiniyorlardı.

XI. yüzyıl ortalarında güçlerini kaybeden Büveyhîler, Fatımî halifesi adına hutbeyi okutmaya başladı. Abbasî hilafetinin resmen ortadan kaldırılmaya teşebbüs edildiği bu sıralarda İran'da yeni bir güç ve Sünnî inancı benimsemiş olan Selçuklular ortaya çıktı

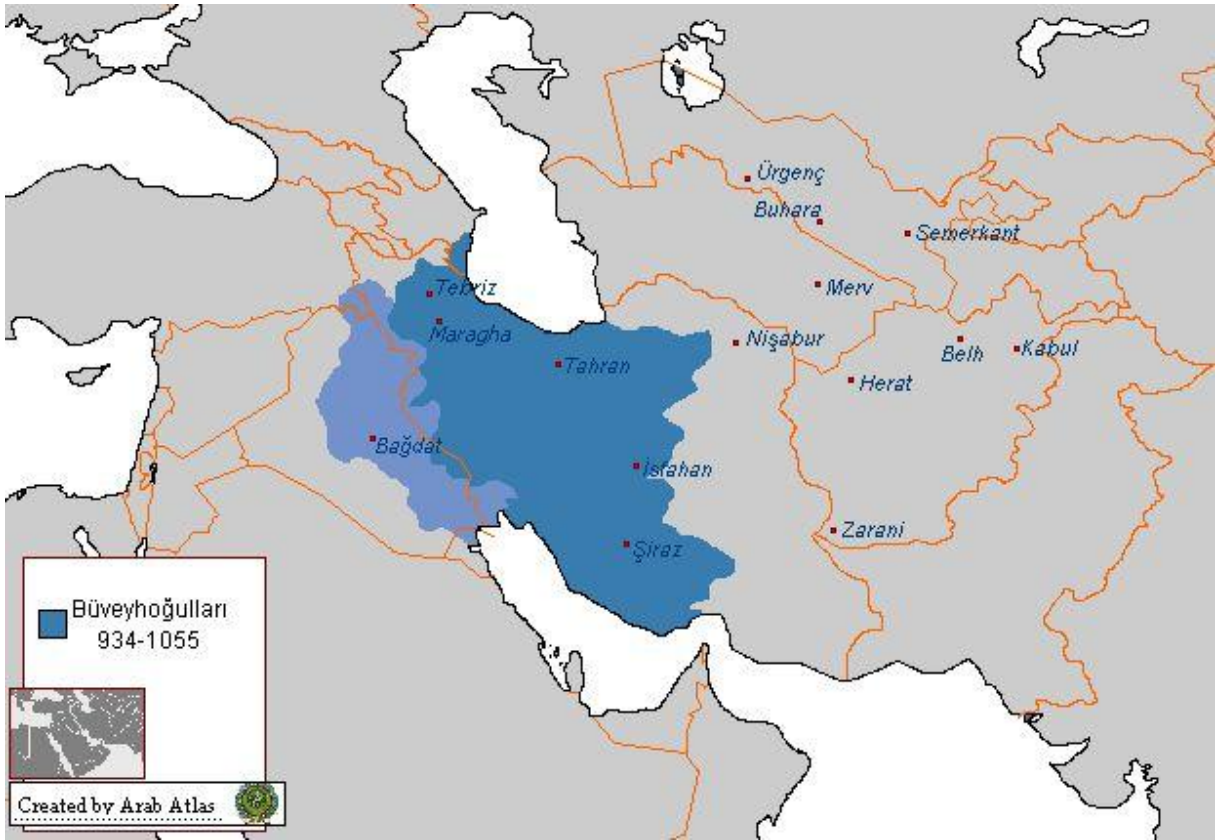
Tuğrul Bey 1055'te (hac yollarının güvenliğini sağlamak için geldiğini söyleyerek) Irak'a, yani halifenin hüküm sürdüğü bölgeye girdi. Abbasî halifesi Kâim bi-Emrillah Tuğrul Bey'i "Müslümanların Hükümdarı" ilan ettikten sonra Bağdat'ta Cuma hutbesini onun adına okuttu ve onu Bağdat'a davet etti. Halifenin Daveti üzere

³⁴ Köymen, s. 37.

³⁵ Mevdudî, s. 195, Merçil, s. 498; Merçil, Türkler Mad., IV/ 605; Yazıcı, s. 213;

Bağdat'a gelen Tuğrul Bey, Büveyhî hükümdarı Meliku'r-Rahim'i etkisiz hale getirmesiyle birlikte Büveyhî Devleti'nin Bağdat'taki 110 yıllık hâkimiyeti son buldu.

EK: Harita: Büveyhîler'in Hâkimiyet Alanı³⁶

³⁶ https://www.turkcebilgi.com/uploads/media/resim/buveyh_hanedani.png tarihinde alınmıştır.

adresinden 15.12.2017

Kaynakça

- AĞIRAKÇA, Ahmet, "Büveyhîler Devrinde Türk Kumandanları", Belleten, sayı: 206-208, Cilt: 53, Ankara, 1989.
- ATEŞ, Ahmet, "Deylem", İ.A. İst. 1965, III.
- AŞÛR, Said Abdulfettah, *Tarihu'l-İslâm ve Hadaratih*, 1.baskı, Kahire, 1987.
- ALTUNDAĞ, Şinasi, "KâimBi-Emrillah", İ.A., VI.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, İst. 1987, V.
- EL-İŞ, Yusuf, *Tarihu'l-Asri'l-Hilafeti'l-Abbasîyye*, Dımaşk, 1982.
- Es-SALİH, Subhi, *İslam Mezhepleri ve Müesseseleri*, 1.baskı, Çev: İbrahim Sarmış, İst. 1981
- GÜNER, Ahmet, "Büveyhîler Dönemi Çok Seslilik", Dokuz Eylül Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: XII, İzmir, 1999; "Büveyhî Devlet Adamlarının Kitaba İlgileri ve Kütüphaneleri", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 2001, XIII.
- GÜNALTAY, M.Şemsettin, "Selçuklular'ın Horasan'a İndikleri Zaman İslam Dünyasının Siyasal-Sosyal-Ekonomik ve Dini Durumu" Belleten, Ankara, 1943, sayı: 25, VII.
- GIBB, Hamilton A.R., *İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar*. Çev. Kadir Durak, İst. 1991.
- HASAN, Hasan İbrahim, *İslam Tarihi* (Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal), Terc. Komisyon, İst. 1985, *En-Nuzumu'l-İslâmiyye*, Kahire, 1970
- HITTI, Philip K. *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*. Çev: Salih Tuğ, İst. 1980, III.
- İBNÜ'L ESİR, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul, 1987.
- İBNÜ'L KESİR, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 2.Baskı Beyrut, 1990.
- KORKMAZ, Seyfullah, "İrak Büveyhîleri Dönemi Paraları ve Bunların Tarihi Değeri", Erciyes Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı: 8, Yıl:1999.
- LEWIS, Bernard, *Doğuda Hilafetin Çöküşü (Mısır ve Suriye Fatimi Hilafetinin sonuna kadar)* Çev: Hamdi Aktaş, İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti, ist. 1989; *Tarihte Araplar*, Çev. Hakkı Dursun Yıldız, İst. 2002.
- MERÇİL, Erdoğan, "Büveyhîler" DİA, İst. 1992, VI.
- MIQUEL, Andre, İslam ve Medeniyeti, çev. Ahmet Fidan, Ankara, 1991.
- MEVDUDİ, *Selçuklular Tarihi*, Çev. Ali Genceli, Ankara, 1971.

- MEZ, Adam, *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti*, Çev: Salih Şaban, İstanbul, 2000.
- SEVİM, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi* (Başlangıçtan 1086'ya kadar), Ankara, 1987.
- ŞAKİR, Mahmut, *et-Tarihu'l- İslamiyye*, 5. baskı, by.y., 1991.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *İlk Müslüman-Türk Devletleri*, 3.Baskı, ist. 1977.
- ÜÇOK, Bahriye, *İslam Tarihi* (Emeviler-Abbasiler), Ankara, 1979
- YAZICI, Nesimi, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, 2.baskı, Ankara, 2002.
- YETKİN, Şerare, “Abbasiler” DİA, İstanbul, 1988, I.
- ZETTERSTEN, K. V. “Büveyhiler”, İ:A., İst. 1961, II.
- WATT, Watt Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*. Çev: E.RuhiFığlalı, Ankara, 1981.